

УДК 342.95:355.4.02](477)

**ТЕОРЕТИКО-ДОКТРИНАЛЬНІ ОСНОВИ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬК (СИЛ)
ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ТА ВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО
СПРОТИВУ, ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВИДІВ ОПЕРАЦІЙ**

Андрій Коваль

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
(мобілізований офіцер Збройних Сил України),
e-mail: afkoval@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2448-2756*

Проаналізовано теоретико-доктринальні засади правового забезпечення Сил оборони України. Досліджено положення Стратегії воєнної безпеки та оновленої Доктрини «Правове забезпечення діяльності військ (сил)» 2025 р. Визначено роль юридичних радників на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях. Обґрунтовано значення правового супроводу для дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час бойових дій та планування операцій.

Ключові слова: правове забезпечення; юридичний радник; воєнна безпека; доктрина Збройних Сил України.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2026.82.193>

З початку 2014 р. в Україні кардинально змінюється бачення ролі Збройних Сил України та напрацьовується загальнодержавна концепція формування основ «національної безпеки України», яка була законодавчо закріплена в Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII[1].

Метою прийняття цього Закону України є визначення основ та принципів національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики шляхом визначення та розмежування повноважень державних органів у сферах національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони.

Визначена законом система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони дозволяє здійснювати всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, а також забезпечити дію демократичного цивільного контролю над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Під «сектором безпеки і оборони» закон визначає «систему органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України» [1].

На сили безпеки (правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту

та інші органи) згідно зі законом покладено функції із забезпечення національної безпеки України, а на сили оборони (Збройні Сили України, інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями) покладено функції із забезпечення оборони держави.

Закон України «Про національну безпеку» згадує важливі Стратегії, без яких неможливо забезпечити належно національну безпеку та оборону України. До таких стратегій віднесено: «Стратегія національної безпеки України», «Стратегія воєнної безпеки України», «Стратегія кібербезпеки України», «Стратегічний оборонний бюлетень України», «Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України», «Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України», «Стратегія інтегрованого управління державним кордоном України».

Оскільки задекларована тема статті стосується правового аналізу роботи юридичних радників у діяльності військ, то, на думку автора, слід згадати рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України», яке відповідно до ст. 107 Конституції України уведено Указом Президента України від 25 березня 2021 р. (№ 121/2021).

У «Прикінцевих положеннях» Стратегії воєнної безпеки України вказано, що Стратегія ґрунтується на положеннях Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392, враховує звіт щодо результатів проведення Міністерством оборони України оборонного огляду, затверджений рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 24 березня 2020 р. «Про звіт щодо результатів проведення оборонного огляду Міністерством оборони України», уведеним у дію Указом Президента України від 24 березня 2020 р. № 106, та є основою для розроблення Стратегічного оборонного бюлетеня України, плану оборони України тощо [2].

Всеохоплююча оборона України спрямована для реалізації суверенного права України на самооборону, впровадження сучасних форм і способів застосування сил оборони, організації територіальної оборони України та руху опору.

Для досягнення поставленої мети важливим є координація заходів оборони України з міжнародними партнерами. Це забезпечить воєнну безпеку України, створить сприятливі умови для відновлення її територіальної цілісності та допоможе досягти більш безпечного майбутнього.

У жовтні 2025 р. начальником Генерального штабу Збройних Сил України було затверджено оновлену Доктрину Збройних Сил України «Правове забезпечення діяльності військ (сил)» [3] (далі – Доктрина). Ця військова публікація є другим виданням, яке замінює ВКП 3-00(27)03.01, яка була затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України ще у 04.11.2020 «Правове забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях» [4].

Отже, з метою глибшого дослідження теми статті, основними документами, які автор має намір проаналізувати, є Стратегія воєнної безпеки України та оновлена Доктрина Збройних Сил України «Правове забезпечення діяльності військ (сил)» [3].

Саме ці документи, на думку автора, дозволять розкрити базові та основоположні засади правового забезпечення діяльності військ (сил).

Виклад основного матеріалу. На думку автора, більшість людей вважають, що війни ведуться як «бої без правил». Такі переконання мав і автор до початку повномасштабного російського вторгнення на суверенну, незалежну та недоторкану територію України. Проте після перших днів добровільної мобілізації в лави Збройних Сил України, зокрема у структуру Командування Сил терито-

ріальної оборони (ТрО) ЗСУ та зайняття військової посади помічника командира бригади з правової роботи – начальника юридичної служби, автор розпочав безперервний процес ознайомлення з нормативно-правовими актами, доктринами, інструкціями та іншими керівними документами, якими врегульовано питання життя та діяльності Збройних Сил України і в мирний, і воєнний часи.

Метою статті є обґрунтування визначальної ролі та значення правового забезпечення діяльності Сил оборони України на всіх рівнях: від виконання завдань безпосередньо на лінії бойового зіткнення до прийняття управлінських рішень у штабах та органах військового управління.

Для кращого розуміння функціональних обов'язків юридичних радників слід звернутися до таких актів, як Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24 березня 1999 р. № 548-XIV [5], наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» від 23 березня 2017 р. № 164 [6], Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні» від 26 квітня 2017 р. № 329 (дорадчий орган, що діє при Кабінеті Міністрів України, у сфері сприяння забезпеченню реалізації міжнародно-правових зобов'язань України в галузі міжнародного гуманітарного права) [7].

Отже, правовий аналіз та правовий супровід дій військового командування та усього особового складу військових частин, які у тому числі перебувають безпосередньо в районі ведення (здійснення) бойових дій на лінії бойового зіткнення з противником на глибину виконання бойових (спеціальних) завдань першого ешелону оборони до батальйону включно, зокрема виконання та здійснення контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права при виконанні бойових (спеціальних) завдань підпорядкованими підрозділами, бригади, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів національної безпеки і оборони є невід'ємною складовою правового забезпечення Збройних Сил України.

При цьому, згідно з Доктриною юридичні радники відіграють особливу роль щодо надання правового супроводу правильних дій військовослужбовців по фіксації та збору доказів на полі бою, особливості обговорень з командирами підрозділів під час планування та оперативного розгортання бойових порядків базових знань, процедур і методів, що дозволяють виявляти, збирати та передавати інформацію та матеріали (докази) з поля бою у відповідні правоохоронні органи.

Згідно з текстом Указу Президента від 25 березня 2021 р. (№ 121/2021) «воєнна безпека» всеохоплююча оборона є «однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей» [2].

У зазначеній воєнній стратегії вказується, що під час формування та реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва повинні враховуватись такі обмеження: «дотримання принципу оборонної достатності», «зобов'язання України щодо дотримання без'ядерного статусу», «обмежені можливості національної економіки та дефіцит фінансових ресурсів», «концентрація населення в містах... може призвести до значних людських втрат і надзвичайних ситуацій у разі повномасштабної війни» тощо.

Так, відповідно до Стратегії збройна російська агресія, тимчасова окупація територій Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя... обмежують спроможності сил безпеки і оборони та ускладнюють набуття Україною членства в НАТО.

У розділі Стратегії «ресурсне задоволення потреб оборони України» вказується про адаптивне використання людського капіталу, інформаційних, матеріальних, фінансових ресурсів України, їх підсилення ресурсами держав-партнерів, а також, що громадяни України на військовій службі та службі у військовому резерві становлять найбільш цінний оборонний капітал держави.

У розділі «Перспективна модель організації оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони в частині визначених завдань з оборони України, стратегія та критерії досягнення спільних оборонних спроможностей» вказується, що підготовка та ведення всеохоплюючої оборони України потребують нової моделі організації оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони, яка повинна забезпечити «завчасне планування та підготовку до виконання завдань оборони України», «швидке розгортання сил і засобів територіальної оборони», «застосування в першій хвилі відсічі і стримування збройної агресії проти України сил оборони з проведенням усіх видів спеціальних операцій», «використання у другій хвилі відсічі і стримування збройної агресії проти України військового резерву», «застосування у третій хвилі відсічі і стримування збройної агресії проти України додаткових військових частин», «постконфліктне врегулювання, проведення демобілізації, відновлення контролю за дотриманням режиму державного кордону України та реінтеграцію тимчасово окупованих територій у відбудовний період після закінчення воєнних дій».

Стратегія досягнення спільних оборонних спроможностей базується на прискоренні реформи Збройних Сил України та інших складових сил оборони шляхом запровадження принципів і стандартів НАТО та передбачає набуття таких основних критеріїв: «зміцнення здатності держави до відсічі і стримування збройної агресії проти України, ведення всеохоплюючої оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності», «досягнення та підтримання спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони щодо стратегічної мобільності, ведення асиметричних, мережецентричних, багатосферних і непрямих дій, які нівелюватимуть чисельну та технологічну перевагу противника на суші, в повітрі, на морі, в інформаційному просторі та кіберпросторі», «забезпечення стійкого функціонування сил оборони та оборонної промисловості, підтримання правопорядку та життєдіяльності населення під час воєнного конфлікту», «посилення ролі дипломатичної служби в питаннях відновлення територіальної цілісності України політико-дипломатичним шляхом».

Згідно з текстом Стратегії розподілу відповідальності складових сектору безпеки і оборони за організацію оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності за ймовірними сценаріями застосування сил безпеки і сил оборони для виконання завдань з оборони України визначається за результатами їх розгляду на засіданнях Ради національної безпеки і оборони України з урахуванням вимог законодавства України.

У розділі «управління ризиками у сфері воєнної безпеки» передбачено прийняття відповідних рішень та здійснення заходів, спрямованих на їх зменшення. До основних ризиків у сфері воєнної безпеки Стратегією віднесені: «ухвалення стратегічно помилкових рішень у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва на підставі неякісного аналізу реальних і потенційних воєнних загроз

національній безпеці», «недостатні інвестиції в розвиток сил оборони, неефективний розподіл видатків на оборону України та витрачання державних ресурсів на утримання безперспективного озброєння, військової та спеціальної техніки», «неспроможність забезпечити відсіч і стримування збройної агресії проти України з боку російської федерації традиційними формами і способами збройної боротьби, зважаючи на незрівнянну різницю у воєнних потенціалах», «недостатній рівень взаємодії та узгодженість заходів, що здійснюються силами оборони, іншими складовими сектору безпеки і оборони України, відсутність належної координації їх дій з іноземними партнерами та міжнародними організаціями в ході підготовки до збройного захисту України в разі збройної агресії або збройного конфлікту, а також відбудовного періоду після закінчення воєнних дій», «нездатність провести весь комплекс заходів стратегічного розгортання у короткі строки в разі ескалації воєнного конфлікту» тощо.

Успіх реалізації стратегії залежить від «узгодженості заходів щодо підготовки до всеохоплюючої оборони України», «єдності, патріотизму та готовності держави і суспільства до захисту, зокрема збройного, демократичного ладу, незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України», «рівня довіри українського суспільства до органів законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні», «достатності економічного розвитку держави для нарощування можливостей оборонної промисловості щодо розроблення, виробництва і постачання силам оборони новітнього озброєння, військової та спеціальної техніки», «рівня боєздатності Збройних Сил України», «політичної, економічної та воєнної підтримки України світовою спільнотою в геополітичному протистоянні» [2].

Всеохоплююча оборона України згідно з текстом указу відповідає закріпленому Статутом ООН суверенному невід'ємному праву кожної держави на самооборону від агресії.

Отже, можна дійти висновку, що разом із постійним накопиченням всесторонньої підтримки українського суспільства через задекларовані в Конституції України інтеграційних євроатлантичних об'єднуючих прагнень України у близькій перспективі можна сподіватись на реалізацію набуття Україною членства в Європейському Союзі та НАТО, а це, своєю чергою, допоможе покращити та забезпечити належний рівень воєнної безпеки України.

Тепер більш детально розглянемо оновлену доктрину «Правове забезпечення діяльності військ (сил)». Оновлена доктрина створена робочою групою представників Центрального юридичного управління Генерального штабу Збройних Сил України (далі – ЦЮУ ГШ ЗС України) спільно зі заінтересованими J-структурами Генерального штабу Збройних Сил України (далі – ЗС України) та іншими органами військового управління ЗС України (далі – ОВУ) та погоджена зі заінтересованими ОВУ ЗС України, структурними підрозділами Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України.

Отримавши базові уявлення про воєнну стратегію, автор вважає, що тепер ми можемо здійснити глибинний доктринальний правовий аналіз місця та ролі в діяльності військових формувань юридичних радників, які своєю функціональною здатністю намагаються здійснювати правове забезпечення функціонування військ та сил і на «полі бою», і в тилу.

Згідно з вступом до Доктрини її метою є формування єдиного розуміння у командирів (начальників) усіх рівнів ролі та місця підрозділів юридичної служби ЗС України та інших складових сил оборони України (далі – ІССОУ) в забезпеченні діяльності відповідних військових організаційних структур, а також ролі посадових

(службових) осіб, які виконують обов'язки юридичних радників у правовому забезпеченні планування та проведення операцій і бойових дій.

Якщо Доктрина (2020) «Правове забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях» від 04.11.2020 враховувала досвід правового забезпечення застосування військ (сил) в антитерористичній операції, операції об'єднаних сил з відсічі і стримування російської збройної агресії у Донецькій та Луганській областях, то в оновленій Доктрині (2025) вже враховано діяльності військ (сил) ЗС України під час виконання ними бойових (спеціальних) завдань за призначенням в умовах ведення широкомасштабних бойових дій, при цьому для досягнення взаємосумісності, особливу увагу приділено впровадженню принципів і стандартів, які застосовуються у збройних силах провідних держав-членів НАТО [3, с. 2.].

Отож з часу затвердження оновленої Доктрини 2025 р. вже перше видання Доктрини «Правове забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях» 2020 р. в ЗС України не застосовується [3, с. 3].

Доктрина поділяється на вісім розділів та додатки, а саме: Вступ, Аналіз сучасного стану, Принципи та засади, на яких базується Доктрина, Основні напрями реалізації, Правове забезпечення військ (сил), Напрями реалізації, Механізм реалізації, Узагальнення досвіду, напрями реформування та розвитку, очікувані результати, Завершальні положення. Доктрина містить додатки (посилання на нормативно-правові акти та військові публікації, перелік скорочень та умовних позначень, основні терміни та визначення, список використаної літератури).

Розглянемо детальніше основні положення Доктрини.

Так, у першому розділі «Аналіз сучасного стану» стверджується про важливість правового забезпечення військ (сил) ЗС України та ІССОУ загалом, не обмежуючись забезпеченням операцій [3, с. 7].

У другому розділі Доктрини зазначається, що вона базується на таких фундаментальних принципах, як законність, сталість, інноваційність, інтегрованість, прозорість, системність, ефективність.

Слід зазначити, що принцип інтегрованості передбачає врахування взаємозв'язку правового забезпечення з національною правовою системою, зовнішнім і внутрішнім безпековим середовищем, необхідність сумісності з методологією та стандартами держав-членів НАТО [3, с. 7].

Розділ третій присвячено цілям та завданням, а також візії юридичної служби ЗС України, а саме забезпеченню ефективного виконання функції ЗС України з оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Такі цілі досягаються, зокрема правовим забезпеченням ЗС України в реалізації завдань з оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, відсічі та стримування збройної агресії.

Водночас візія юридичної служби ЗС України полягає згідно з Доктриною у тому, щоб бути ефективною, добре підготовленою та заснованою на високих моральних цінностях командою професіоналів, об'єднаних державницьким ставленням до роботи, патріотизмом, чесністю та порядністю, високим індивідуальним фаховим рівнем, діловим авторитетом, високою працездатністю, достатньою комунікабельністю та надійністю, які завжди готові забезпечити відповідних командирів (начальників) будь-якого рівня військового управління якісними правовими консультаціями, а органи військового управління та підрозділи ЗС України юридичним супроводом [3, с. 7–8].

У розділі 4 Доктрини розкриваються такі поняття, як засади діяльності, роль юридичної служби, напрями правового забезпечення, структура та складові

юридичної служби, взаємовідносини між юридичними підрозділами різних рівнів та матеріальні потреби юридичної служби.

Доктрина передбачає, що діяльність юридичної служби ЗС України базується на таких засадах, як професійна компетентність, ґрунтовність правових консультацій, наступність управління та надійне керівництво, серед яких слід відзначити **ґрунтовність правових консультацій**. Вказана засада юридичної служби передбачає, що поради представників юридичної служби мають базуватися на військовому етосі та стійкій повазі до верховенства права, ефективно доноситься з належною відвертістю та моральною сміливістю та здатна впливати на ухвалення виважених рішень [3, с. 8].

Також у вказаному розділі перелічено основні напрями здійснення правового забезпечення юридичною службою, серед яких: правове забезпечення планування та ведення операцій (бойових дій); юридичний супровід повсякденної діяльності військ (сил); представництво в юрисдикційних органах; юридичний супровід роботи з договорами; правове виховання та підготовка; юридична підтримка військовослужбовців та членів їх сімей тощо.

Згідно з розподілом повноважень юридичної служби в ЗС України відповідно до положень Доктрини вона представлена на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях. Так, на стратегічному рівні Центральне юридичне управління ГШ ЗС України здійснює правове забезпечення діяльності Головнокомандувача Збройних Сил України, його заступників і Генерального штабу ЗС України (далі – ГШ ЗС України). Оперативний рівень представлений юридичними підрозділами командувань видів, окремих родів військ (сил), оперативних командувань, повітряних командувань, корпусів, угруповань військ. Водночас тактичний рівень поділяється, на юридичні підрозділи бригад, полків, окремих батальйонів та інших військових організаційних структур та юридичних радників та відділи юридичних радників тактичних груп [3, с. 9].

Автор мав практичний досвід здійснення юридичного супроводу командування тактичної групи «Куп'янськ» Угруповання Об'єднаних Сил на посаді начальника групи юридичного радника, долучався до розроблення Положення про тактичну групу «Куп'янськ», виконання завдань представників Центрального юридичного управління Генерального Штабу Збройних Сил України, юридичного радника Командувача УОС тощо.

При цьому, слід звернути увагу, що згідно з Доктриною, група юридичного радника рівня тактичної групи є основним підрозділом органу військового управління у структурі угруповання об'єднаних сил (далі – УОС) Генерального Штабу Збройних Сил України (далі – ГШ ЗСУ) та призначений для належної організації правової роботи задля правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України та визнаних Україною норм міжнародного гуманітарного права командуванням та всім особовим складом тактичної групи при обранні способів застосування сил та засобів шляхом здійснення правового забезпечення планування, забезпечення та виконання бойових операцій, заходів правового режиму воєнного стану, завдань національного спротиву, об'єднаних операцій (бойових дій, виконання ними своїх функціональних обов'язків у ході планування та ведення операції (бойових дій) згідно з отриманими бойовими завданнями від вищого військового командування.

До основних завдань групи юридичного радника відносяться надання консультацій з правом проведення методичних занять (інструктажу) командуванню та особовому складу щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права в

ході планування, ведення та виконання операції (бойових дій); надання необхідної допомоги командуванню у вирішенні правових питань стосовно вибору способу дій, який був би одночасно і законним, і ефективним у ході планування та ведення операції (бойових дій); ознайомлення з планами майбутніх воєнних дій з метою оцінювання їх відповідності нормам і вимогам законодавства та міжнародного гуманітарного права; правова оцінка та візування проєктів оперативних (бойових) та інших документів перед прийняттям командуванням тактичної групи рішення на ведення операції (бойових дій) на їх відповідність нормам законодавства та нормам міжнародного гуманітарного права; надання допомоги (у формі рекомендацій, правових висновків, усних та письмових консультацій тощо) командуванню тактичної групи у вирішенні правових питань, які виникають, а також надання правових порад для усунення перешкод правового характеру, що можуть виникнути в ході планування та ведення операції (бойових дій); участь у плануванні застосування військ (сил) та інших складових сил оборони в операції (бойових діях).

Правовими підставами діяльності групи юридичного радника є норми міжнародного гуманітарного права, Конституція України, закони України, акти Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, накази Міністерства оборони, Головнокомандувача Збройних Сил України, директиви Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України, інші нормативні акти Міністерства оборони та Генерального штабу.

До основних нормативних актів належать Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24.03.1999 р. № 548-XIV; Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164; Женевські конвенції про захист жертв війни (1949) та Додаткові протоколи до них (1977); Положення про юридичну службу Збройних Сил України, затвердженого наказом Головнокомандувача Збройних Сил України № 80 від 30.03.2021.

У Законі України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24.03.1999 р. (№ 548-XIV) вказано, що під час збройного конфлікту помічник командира бригади з правової роботи (юрисконсульт бригади) виконує обов'язки юридичного радника командира бригади, зокрема при організації відряджень у постійні та/або тимчасові органи військового управління бойовими (воєнними) діями.

Доктрина окремо зазначає, що діяльність юридичних підрозділів органів військового управління характеризується виконанням двох основних завдань. Перше забезпечення діяльності органу військового управління, друге здійснення організаційного та методичного керівництва юридичними підрозділами нижчого рівня.

Високоякісне правове забезпечення військ (сил) в усіх видах операцій не можливе без певного рівня матеріального забезпечення юридичної служби. Саме тому, Доктриною передбачено, що доступ до інформації (інформаційних джерел) становить основну матеріальну потребу персоналу юридичної служби для надання своєчасної правової підтримки і в пунктах постійної дислокації, і в районах виконання завдань. Юридичний підрозділ має бути належно забезпечений відповідними ресурсами (засобами) для ефективного виконання покладених завдань, зокрема, вказано на те, що юридичні підрозділи повинні мати постійний доступ до комунікаційних мереж та онлайн-платформ.

П'ятий розділ Доктрини безпосередньо розкриває поняття та зміст правового забезпечення, форми правового забезпечення, правове забезпечення планування та

ведення операцій (бойових дій), юридичний супровід повсякденної діяльності військ (сил), представництво в юрисдикційних органах, юридичний супровід роботи з договорами, юридична підтримка військовослужбовців та членів їх сімей та інші напрями діяльності юридичної служби ЗС України.

Так, Доктриною поняття «Правове забезпечення» визначається як цілеспрямована та синхронізована діяльність юридичної служби, метою якої є сприяння правильному застосуванню, неухильному дотриманню та запобіганню порушенням вимог законодавства, зокрема норм МПП, у діяльності ЗС України, забезпечення єдиного підходу до розуміння законодавства, а також здійснення представництва інтересів військових організаційних структур у судах та інших юрисдикційних органах.

Передбачається, що правове забезпечення здійснюється у двох формах: консультування командира та юридичний супровід.

Якщо консультування командира це поради правового характеру, які посадові особи юридичної служби надають під час виконання обов'язків начальників юридичних підрозділів (юридичних радників), то юридичний супровід визначено в доктрині як поточна діяльність із правового забезпечення, що здійснюється для реалізації рішень командира та охоплює супровід повсякденної діяльності військ (сил); представництво в юрисдикційних органах; супровід роботи з договорами; правове виховання та підготовку; підтримку військовослужбовців та членів їх сімей.

При цьому Доктриною окремо встановлено, що начальник юридичного підрозділу (юридичний радник) є незалежним у процесі формування правової позиції та надання юридичних консультацій командуванню. Інші особи не мають права втручатись у процес консультування. Під час формування правової позиції начальник юридичного підрозділу (юридичний радник) ураховує правову позицію юридичних підрозділів вищого рівня [3, с. 12].

Також у п'ятому розділі розкрито зміст основних напрямів діяльності юридичних підрозділів ЗС України.

Так, правове забезпечення планування та ведення операцій (бойових дій) передбачає, що начальник юридичного підрозділу з початком збройного конфлікту приступає до виконання обов'язків юридичного радника командира без окремих рішень, виключно у зв'язку з перебуванням на посаді начальника юридичного підрозділу та фактом існування збройного конфлікту [3, с. 12].

Отже, виконання міжнародних зобов'язань України щодо наявності у військових командирів юридичних радників у ЗС України реалізовано шляхом покладання на начальників юридичних підрозділів обов'язків юридичного радника під час збройного конфлікту.

При цьому усі офіцери юридичної служби мають бути готовими до виконання обов'язків у складі відділу юридичного радника. Готовність до виконання обов'язків юридичного радника досягається шляхом проведення заходів підготовки.

Доктрина передбачає, що роль юридичного радника полягає в наданні командирів правових порад щодо варіантів дій, які сприяють реалізації його наміру з мінімальними правовими ризиками, зміцнюють верховенство права, захищають права людини. Ключовим обов'язком юридичного радника є надання командирів своєчасних, точних, доречних, стислих і переконливих правових порад. Юридичний радник має своєчасно реагувати на зміни в обстановці та діяти ініціативно [3, с. 12].

Доктрина висуває до юридичного радника командира, зокрема, такі вимоги: повинен розуміти оперативну обстановку й тактику дій; має вміти пояснювати

наслідки запропонованих варіантів дій і мати моральну сміливість надавати навіть небажані за своїм змістом, але такі, що відповідають праву та ситуації, поради; має застерігати від потенційно незаконних варіантів дій і водночас указувати на наявність законних альтернатив.

Юридичний радник забезпечує діяльність командира незалежно від діяльності пункту управління, до складу якого його включено. Юридичний радник має постійно бути доступним для командира та офіцерів Пункту Управління. Обов'язки юридичного радника, зазвичай, охоплюють кілька напрямів діяльності ПУ. Володіючи знаннями щодо плану операції, юридичні радники вживають заходи щодо їх відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням, особливо тим, що стосуються захисту цивільного населення.

У рамках роботи за напрямом операційного права юридичний радник забезпечує ведення операцій, зберігаючи ситуаційну обізнаність і надаючи консультації щодо визначення та ураження цілей (з особливим акцентом на дотриманні норм МГП), реалізації правил застосування сили та поведження із захопленими особами тощо.

Доктриною передбачено, що юридичний радник забезпечує процес ухвалення військових рішень шляхом: підготовки правових висновків; розроблення архітектури правового забезпечення; написання правових додатків до планів; допомоги у розробленні та навчанні з питань застосування сили; перевірки планів і наказів на предмет відповідності національному законодавству та нормам МГП.

Окрім того, Доктриною виділяються такі особливості правового забезпечення ведення бойових дій (операції) на різних рівнях ведення воєнних дій.

На стратегічному рівні, як правило, здійснюється виділення зі складу юридичного підрозділу окремих осіб для забезпечення роботи начальника юридичного підрозділу на кожному ПУ. Для оперативного рівня характерне динамічне поєднання підходів, що застосовуються на стратегічному та тактичному рівнях. Обсяг завдань, які виконуються начальником юридичного підрозділу як юридичним радником є значно більшим, ніж на тактичному рівні.

На тактичному рівні начальник юридичного підрозділу, зазвичай, концентрує зусилля особового складу юридичного підрозділу на здійсненні правового супроводу повсякденної діяльності військ (сил) і представництві інтересів, а завдання юридичного радника виконує особисто [3, с. 16].

Окремою увагою, Доктриною виділяється правове забезпечення здійснення заходів щодо відсічі та стримування збройної агресії проти України.

Так, під час широкомасштабних бойових дій підрозділи та органи управління діють на визначеній території, зазвичай, на значній відстані від пунктів постійної дислокації. Юридичні підрозділи мають бути готові здійснювати заходи правового забезпечення незалежно від умов перебування; бути постійно готовими до переміщення.

Начальник юридичного підрозділу має розраховувати сили та засоби так, щоб бути готовим забезпечити багатофункціональний юридичний супровід. Персонал, що бере участь у бойових діях, має бути ознайомлений з порядком отримання юридичного супроводу з питань застосування МГП, а також управлінських питань.

При цьому, згідно з Доктриною юридичний радник відіграє ключову роль у інформуванні військового командування про порядок законного використання сили та застосування зброї, а також про те, як ці принципи слід застосовувати на практиці [3, с. 17].

Згідно з особистим досвідом автора, набутого під час проходження військової служби в окремій важкій механізованій бригаді, зокрема, при формуванні тексту

Положення про юридичну службу бригади акцентувалося, що юридична служба у своїй діяльності керується: Конституцією та законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, цим Положенням, а також іншими нормативно-правовими актами, зокрема: законами України: «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 р. (№ 1934-ХІІ); «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. (№ 2232-ХІІ); «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. (№ 389-VІІІ); «Про основи національного спротиву» 16 липня 2021 р. (№ 1702-ІХ); указами Президента України: «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 р.; «Про загальну мобілізацію» № 69/2022 від 24 лютого 2022 р.; «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» № 1153/2008 від 10 грудня 2008 р.; іншими нормативно-правовими актами: Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24 березня 1999 р. (№ 548-ХІV); Положення про юридичну службу Міністерства оборони України, затверджене наказом Міністерства оборони України від 30.03.2021 р. № 80; Наказ Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України»; Додаткового протоколу I до Женевської конвенції 1949 р. «Про захист жертв війни» від 8 червня 1977 р. заради забезпечення порад командирам на відповідному рівні про застосування іншого міжнародного законодавства та законодавства України; іншими нормами законодавства України із врахуванням норм міжнародного права, які діють на території України. З питань організації правової роботи юридична служба керується вказівками юридичної служби вищого рівня. Так, юридична служба є структурним підрозділом військової частини та підпорядковується безпосередньо командирі військової частини. Юридична служба за сферою професійного (фахового) підпорядкування підпорядковується безпосередньо начальнику юридичної служби вищого рівня. З питань організації правової роботи начальник юридичної служби керується вказівками начальника юридичної служби вищого командування.

Водночас згідно з Доктриною, виконуючи свої обов'язки юридичний радник, особливо під час здійснення заходів щодо відсічі та стримування збройної агресії проти України, має виходити з того, що: застосування сили та зброї є відповідальністю командування; юридичний радник допомагає всім у вертикалі управління належно розуміти положення законодавства та правила застосування сили; на кожному етапі процесу вибору та ураження цілей командир та персонал, що бере участь у процесі, повинні бути переконаними в законності своїх дій.

Отже, метою юридичного супроводу повсякденної діяльності військ (сил), за Доктриною, є сприяння правильному застосуванню, неухильному дотриманню та запобігання невиконанню вимог законодавства України в ході повсякденної діяльності органів військового управління та підрозділів ЗС України. Доктрина зазначає, що юридичний супровід повсякденної діяльності охоплює, зокрема: погодження проєктів документів, що надаються на підпис командирі; надання правової оцінки фактам порушення військової дисципліни; опрацювання матеріалів службових розслідувань (перевірок); погодження матеріалів на списання тощо.

З метою захисту законних прав та інтересів військових організаційних структур у юрисдикційних органах, Доктриною визначається, що начальник юридичного підрозділу організовує діяльність, яка охоплює: підготовку, одержання та складання документів, необхідних для пред'явлення позовів; підготовку необхідних документів

для забезпечення належного самопредставництва, представництва інтересів Міністерства оборони та Збройних Сил України в судах (заперечення, відзиву, заяви, скарги, клопотання, пояснення та інші процесуальні документи, які передбачені законодавством України); безпосереднє самопредставництво, представництво інтересів Міністерства оборони та Збройних Сил України в судах тощо [3, с. 19].

Щодо юридичної підтримки військовослужбовців та членів їх сімей, то Доктриною передбачено те, що юридичні підрозділи надають правову допомогу посадовим особам служб супроводу в дотриманні законодавства з питань соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей тощо.

Також юридичні підрозділи всіх рівнів здійснюють юридичний супровід заходів міжнародного співробітництва в частині, що стосується залучення до участі в таких заходах представників військових організаційних структур, до яких вони належать.

У розділі шостому Доктрини передбачається механізм реалізації завдань доктрини. При цьому загальну координацію впровадження положень Доктрини здійснює ЦЮУ ГШ ЗС України [3, с. 21–22].

У сьомому розділі Доктрини вказується на проблему недостатньої інтеграції ролі юридичного радника в керівних документах, що стосуються планування і ведення операцій і бойових дій. Вказане приводить до того, що юридичний радник зазвичай ознайомлюється з документами за своїм напрямом діяльності і практично не впливає на командні рішення по веденню воєнних (бойових) дій.

На думку авторів Доктрини, наскрізна інтеграція правового аналізу до процедур управління забезпечує дотримання норм права та мінімізує ризики. У Доктрині зазначено потребу внесення змін, зокрема, в доктринальні та керівні документи, що стосуються складу та діяльності пунктів управління, процесів планування, процедур документального оформлення ведення операцій і бойових дій [3, с. 22].

Останнім восьмим розділом Доктрини встановлюється, що життєвий цикл цієї Доктрини становить три роки. Після зазначеного строку ця Доктрина підлягає розгляду та аналізу для подальшого прийняття рішення щодо необхідності внесення відповідних змін, скасування або видання нової редакції цієї Доктрини [3, с. 24].

Висновки. Всі посадові особи юридичних служб (юридичні радники) Збройних Сил України залучаються до повного аналізу та надання своїх правових висновків чи пропозицій під час усіх процесів основної діяльності військових частин чи військових формувань, а саме до виконання завдань різної спрямованості заради досягнення високоякісного правового забезпечення військ (сил) в усіх видах операцій.

Проаналізувавши вказані нормативні та доктринальні положення доходимо висновку, що, реалізуючи Стратегію воєнної безпеки України – її закономірним розвитком є теоретико-доктринальні основи правового забезпечення діяльності військ (сил) під час підготовки та ведення національного спротиву, оборони України та інших видів операцій, які викладені в Доктрині.

Такі особливості слід ретельно використовувати юридичними радниками при реальному веденні воєнних (бойових) дій, а також при здійсненні збору, фіксації та правильному оформленні доказів вчинення ворогом воєнних злочинів на полі бою.

Базовим поняттям цієї теми є «воєнна безпека» як всеохоплююча оборона, яка є однією зі засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей.

Всеохоплююча оборона України відповідає закріпленому Статутом ООН суверенному невід'ємному праву кожної держави на самооборону від агресії.

Соціально-політичні, економічні та інші умови реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва впливають на високий рівень правової та політичної культури українського суспільства, громадянську відповідальність, набуття Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони досвіду ведення бойових дій, цивільно-військового співробітництва та взаємодії з волонтерським рухом, системний розвитку сил оборони заради об'єднання євроатлантичних принципів і стандартів.

Для усвідомлення повноти та значення ролі юридичних радників у діяльності Збройних Сил України важливою є поява нової Доктрини, яка створена робочою групою представників Центрального юридичного управління Генерального штабу Збройних Сил України разом з іншими органами військового управління ЗС України, яка погоджена із заінтересованими ОВУ ЗС України, структурними підрозділами Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України.

Доктринальний правовий аналіз місця та ролі у діяльності військових формувань юридичних радників у системі Збройних Сил України підтверджує їх функціональну здатність здійснювати правове забезпечення функціонування військ та сил і на «полі бою», і глибоко в тилу.

На думку автора, важливим є доведення до командирів (начальників) усіх рівнів Збройних Сил України теоретико-доктринальних основ правового забезпечення діяльності військ (сил) під час підготовки та ведення національного спротиву, оборони України та інших видів операцій.

Це дозволить належно забезпечувати у правовому полі усю діяльність відповідних військових організаційних структур планування та проведення операцій і бойових дій.

Список використаних джерел

- 1 Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Офіційний вебпортал парламенту України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
- 2 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
- 3 Правове забезпечення діяльності військ (сил) : Доктрина : затв. Начальником Генерального штабу Збройних Сил України 05.10.2025 р. Київ : Центральне юридичне управління ГШ ЗСУ, 2025. 37 с.
- 4 Правове забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях : Доктрина. *Генеральний штаб Збройних Сил України (2020)*. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/08/2_%D0%92%D0%9A%D0%9F-3-002703.01-%D0%94%D0%9E%D0%9A-%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92-%D0%97%D0%90%D0%91-%D0%92%D0%86%D0%99%D0%A1%D0%90%D0%92-%D0%9E%D0%91-%D0%9E%D0%9F%D0%95%D0%A0.pdf.
- 5 Закон України Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.
- 6 Наказ Міністерства оборони України Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23 березня 2017 р. № 164. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

- 7 Про утворення Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 329. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2017-%D0%BF>.

References

- 1 Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy (21 chervnia 2018 r. № 2469-VIII). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
- 2 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku «Pro Stratehiu voiennoi bezpeky Ukrainy» : Ukaz Prezydenta Ukrainy (25 bereznia 2021 r. № 121/2021). *Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
- 3 *Pravove zabezpechennia diialnosti viisk (syl) : Doktryna : zatv. Nachalnykom Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy 05.10.2025 r.* Kyiv : Tsentralne yurydychne upravlinnia HSH ZSU, 2025.
- 4 Doktryna Pravove zabezpechennia viisk (syl) v obiednanykh operatsiiakh : Doktryna., *Heneralnyi shtab Zbroinykh Syl Ukrayiny (2020)*. Retrieved from https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/08/2_%D0%92%D0%9A%D0%9F-3-002703.01-%D0%94%D0%9E%D0%9A-%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92-%D0%97%D0%90%D0%91-%D0%92%D0%86%D0%99%D0%A1%D0%98%D0%9B-%D0%92-%D0%9E%D0%91-%D0%9E%D0%9F%D0%95%D0%A0.pdf.
- 5 Pro Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy» : Zakon Ukrainy (24 bereznia 1999 r. № 548-XIV). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.
- 6 Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vykonannya norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy (23 bereznia 2017 r. № 164). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.
- 7 Pro utvorennia Mizhvidomchoi komisii z pytan zastosuvannia ta realizatsii norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava v Ukraini : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (26 kvitnia 2017 r. № 329). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2017-%D0%BF>.

THEORETICAL AND DOCTRINAL FOUNDATIONS OF LEGAL SUPPORT FOR THE ACTIVITIES OF TROOPS (FORCES) DURING THE PREPARATION AND CONDUCT OF NATIONAL RESISTANCE, DEFENSE OF UKRAINE, AND OTHER TYPES OF OPERATIONS

Andrii Koval

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
(mobilized officer of the Armed Forces of Ukraine)
e-mail: afkoval@gmail.com*

ORCID ID: 0000-0003-2448-2756

The main objective of the article is the scientific substantiation of the decisive role and importance of legal support for the activities of the Defense Forces of Ukraine in modern

conditions. In the article, the author aims to analyze the theoretical and doctrinal foundations of the legal service's functioning, based on the provisions of the Military Security Strategy of Ukraine and the updated Doctrine of the Armed Forces of Ukraine "Legal Support of the Activities of Troops (Forces)" of 2025.

Particular attention is paid to determining the place and role of legal advisors in the process of planning and conducting operations, as well as during the implementation of national resistance measures.

The research is based on a comprehensive analysis of regulatory legal acts and military publications. A systematic approach is used to study the structure of the legal service at the strategic, operational, and tactical levels. The article also takes into account the author's practical experience regarding the legal support of a tactical group in conditions of large-scale armed aggression.

In the course of the study, it is established that legal support under the updated 2025 Doctrine is a purposeful and synchronized activity that goes beyond purely administrative work. The key functions of a legal advisor are defined: from providing precise legal advice to the commander to direct participation in the military decision-making process and documenting evidence of war crimes on the battlefield. It is proven that the independence of the head of the legal unit in forming a legal position is a critical condition for minimizing legal risks for the command.

In the article, the author concludes that the implementation of updated doctrinal provisions is a logical stage in the execution of the Military Security Strategy of Ukraine. Theoretical and doctrinal foundations of legal support create the necessary legal framework for the effective activity of troops during state defense and national resistance. The significance of the research lies in strengthening the rule of law within the system of the Armed Forces of Ukraine and ensuring interoperability with the leading NATO member states, which is an important factor in Ukraine's Euro-Atlantic integration.

Keywords: legal support; legal advisor; military security; Doctrine of the Armed Forces of Ukraine; national resistance.

*Стаття: надійшла до редакції 01.04.2026
прийнята до друку 16.04.2026*